

Izvještaj o ostvarivanju prava lica sa invaliditetom u oblasti učešća u političkom i javnom životu

Avgust, 2022

Izveštaj je izrađen u okviru projekta „Zaokruži nediskriminaciju“ koji je finansiran od strane Ministarstva ljudskih i manjinskih prava, sredstvima za 2021. godinu. Mišljenja, nalazi, zaključci i preporuke u ovom Izveštaju predstavljaju stavove autora i ne odražavaju neophodno i zvanične stavove donatora.

**Ministarstvo ljudskih
i manjinskih prava**

Izdavači

NVO „Sjeverna Zemlja“

Tel/fax: +382 (0)68 339 822
e-mail: sjeverna.zemlja@gmail.com
veb-sajt: www.sjevernazemlja.me

NVO „Udruženje lica sa tjelesnim invaliditetom Crne Gore“

Tel/fax: +382 67 31 77 36
e-mail: util@t-com.me

NVO „Preventivno-edukativni centar“

tel/faks: 020 226 101; Mob/tel: 069 245 771
e-mail: nvopec@gmail.com

Za izdavača:

Ksenija Barjaktarović

Autor:

Zoran Vesković

SADRŽAJ

I PREDGOVOR

1.1 O PROJEKTU

1.2 CILJ IZVJEŠTAJA

II UVOD

2.1 MEĐUNARODNI DOKUMENTI

2.2 PRAVNI OKVIR CRNE GORE

III REZULTATI ISTRAŽIVANJA

IV ZAKLJUČCI I PREPORUKE

I PREDGOVOR

1.1 O PROJEKTU

Projekat „Zaokruži nediskriminaciju!“ realizuju NVO „Sjeverna zemlja“ iz Berana, NVO „Udruženje lica sa tjelesnim invaliditetom Crne Gore“ sa Cetinja i NVO „Preventivno-edukativni centar“ iz Podgorice, sredstvima Ministarstva ljudskih i manjinskih prava za 2021. godinu.

Opšti cilj projekta je doprinijeti ravnopravnijem pristupu političkom i javnom životu lica sa invaliditetom, bez diskriminacije, a specifični ciljevi projekta su unaprijediti nivo znanja relevantnih državnih i lokalnih organa, političkih partija, NVO za zaštitu ljudskih prava OSI i opšte javnosti o potrebi uvažavanja prava lica sa invaliditetom u oblasti političkog i javnog života i osnažiti lica sa invaliditetom da se aktivno uključe u politički i javni život, radi unapređenja kvaliteta života, njihovog i života njihovih porodica.

1.2 CILJ IZVJEŠTAJA

Cilj ovog Izvještaja je da javnosti predstavi rezultate istraživanja sprovedenog za potrebe projekta „Zaokruži nediskriminaciju!“ o učešću OSI u političkom i javnom životu, te da uz kratak pregled međunarodnog i domaćeg zakonodavstva relevantnog za ovu oblast, da preporuke za prevazilaženje uzroka koji diskriminiraju lica sa invaliditetom za uživanje prava iz oblasti učešća u političkom i javnom životu.

Da bi ovaj dokument bio dostupan većem broju korisnika, elektronska verzija Izvještaja će biti distribuirana svim organizacijama koje se bave pravima osoba s invaliditetom, a biće dostupna i za besplatno preuzimanje sa sajta NVO Sjeverna zemlja.

II UVOD

Izazovi za osiguranje efikasnog učešća osoba s invaliditetom u životu zajednice su veoma rasprostranjeni, a svijest o tim izazovima je sve izraženija. Prema izvještajima Svjetske zdravstvene organizacije i Svjetske banke, oko milijardu ljudi, ili oko 15 posto svjetske populacije, imaju neki vid invaliditeta.

Slično tome, u izvještaju Ekonomskog i socijalnog vijeća Ujedinjenih nacija (UN) o uključivanju pitanja koja se tiču osoba s invaliditetom u razvojnu agendu navedeno je da će globalni trendovi, uključujući starenje stanovništva i povećanje hroničnih zdravstvenih stanja, dovesti do toga da će se sve više ljudi suočavati s rizikom od invaliditeta.

Ovi izazovi se komplikuju uz postojeću složenost i spektar invaliditeta. *Konvencija UN-a o pravima osoba s invaliditetom (CPRD)* navodi da “Osobe sa invaliditetom, uključujući osobe s dugotrajnim fizičkim, mentalnim, intelektualnim ili osjetilnim oštećenjima, koje u interakciji s različitim barijerama mogu ometati njihovo puno i djelotvorno sudjelovanje u društvu ravnopravno s ostalim

članovima tog društva.”

Takve barijere uključuju: fizičke prepreke, zakonska ograničenja, praktične aranžmane i društvene stavove koji ih „de facto“ isključuju ili smanjuju njihovo učešće.

Rezultat toga je činjenica da osobe sa invaliditetom često nemaju ravnopravan pristup društvenim uslugama, uključujući učešće u političkom i javnom životu, obrazovanje, zapošljavanje, zdravstvenu zaštitu, pa i sportske aktivnosti.

Prepreke sa kojima se suočavaju osobe sa invaliditetom su štetne za društvo u cjelini, a inkluzija osoba sa invaliditetom i njihovo jednako tretiranje od strane društva predstavljaju osnov za ostvarivanje fundamentalnih prava.

2.1 MEĐUNARODNI PRAVNI OKVIR

KONVENCIJA UJEDINJENIH NACIJA O PRAVIMA OSOBA SA INVALIDITETOM

Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom, koju je usvojila Generalna skupština Ujedinjenih nacija 2006. godine, u Crnoj Gori je ratifikovana 22.jula 2009.

Članom 5 ove Konvencije propisuje se *Ravnopravnost i nediskriminacija*, a članom 9 Konvencije propisuje se nekoliko načela: načelo *(b) Nediskriminacija;* *(c) Puno i efektivno učešće i uključenost u sve sfere društvenog života;* *(d) Poštovanje različitosti i prihvatanje osoba sa invaliditetom kao dela ljudske vrste i raznovrsnosti ljudskog roda;* *(e) Jednakost mogućnosti;* *(f) Pristupačnost;*

Član 12.

Jednako priznanje lica pred zakonom

1. Države potpisnice potvrđuju ponovo da osobe sa invaliditetom svuda imaju pravo na priznanje pravne sposobnosti.
2. Države potpisnice priznaju da osobe sa invaliditetom uživaju poslovnu sposobnost na jednakim osnovama sa drugim licima u svim oblastima.
3. Države potpisnice preduzeće odgovarajuće mjere da osobama sa invaliditetom omoguće pristup podršci koja im može biti potrebna za ostvarivanje njihove poslovne sposobnosti.
4. Države potpisnice osiguraće da sve mjere koje se odnose na uživanje poslovne sposobnosti predviđaju odgovarajuće i efektivne mehanizme zaštite koji će spriječiti zloupotrebe, u skladu sa odredbama međunarodnog javnog prava o ljudskim pravima. Ti mehanizmi zaštite osiguraće da mjere vezane za uživanje poslovne sposobnosti poštuju prava dotične osobe sa invaliditetom, njihovu volju, želje dotične osobe, isključe svaki sukob interesa i nedozvoljeno miješanje, budu proporcionalne okolnostima u kojoj se svaka osoba nalazi, da se odvijaju u najkraćem mogućem periodu i da podliježu redovnoj reviziji od strane nadležnog, nezavisnog i nepristrasnog organa ili sudskog tijela. Zaštitni mehanizmi treba da budu proporcionalni stepenu u kom mjere utiču na prava i interese osoba sa invaliditetom.
5. Shodno odredbama ovog člana, države potpisnice preduzeće sve odgovarajuće i efektivne mjere kako bi osigurale jednako pravo osoba sa invaliditetom da posjeduju i nasleđuju imovinu, da kontrolišu svoje finansijske poslove i imaju pristup bankarskim zajmovima, hipotekama i drugim oblicima kredita pod jednakim uslovima, i osiguraće da osobe sa invaliditetom ne budu arbitrarno lišene imovine.

Član 21. *Sloboda mišljenja i izražavanja, pristup informacijama* (b) Prihvatanje i olakšavanje upotrebe gestovnog jezika, Brajevog pisma i augmentativne i alternativne komunikacije i svih drugih pristupačnih načina, sredstava i formata po izboru osoba sa invaliditetom u službenim odnosima;

Posebno relevantan član Konvencije kada je u pitanju učešće OSI u političkom i javnom životu jeste Član 29. *Učešće u političkom i javnom životu*:

„Države potpisnice će osobama sa invaliditetom garantovati njihova politička prava i mogućnost da ta prava uživaju na osnovu jednakosti sa drugima i obavezuju se da:

(a) Osiguraju da osobe sa invaliditetom mogu da ostvare efektivno i puno učešće u političkom i javnom životu na osnovama jednakosti sa drugima, neposredno ili preko slobodno izabranih predstavnika, uključujući pravo i mogućnost građana sa invaliditetom da biraju, budu birani, između ostalog kroz:

(i) Osiguravanje da izborni postupak, izborna mjesta i materijali budu odgovarajući, pristupačni i lako razumljivi;

(ii) Zaštitu prava građana sa invaliditetom na tajno glasanje na izborima i referendnumima bez zastrašivanja, na mogućnost kandidovanja i vršenja svih javnih funkcija na svim nivoima vlasti, olakšavajući upotrebu asistivnih i novih tehnologija kada je to primjereno;

(iii) Garantovanje izražavanja slobodne volje osoba sa invaliditetom kao glasača i radi toga, kada je to potrebno, dopuštanje pružanja asistencije prilikom glasanja građanima sa invaliditetom na njihov zahtjev i od strane osobe koju one odaberu.

(b) Aktivno promovišu okruženje u kome će osobe sa invaliditetom, bez diskriminacije i na osnovu jednakosti sa drugima, moći da ostvare puno i efektivno učešće u vođenju javnih poslova i podstiču učešće ovih osoba u javnim poslovima, uključujući:

(i) Učešće u nevladinim organizacijama i udruženjima koje se bave političkim i javnim životom zemlje, i u aktivnostima i vođenju političkih partija;

(ii) Osnivanje organizacija osoba sa invaliditetom i priključivanje takvim organizacijama koje će predstavljati osobe sa invaliditetom na međunarodnom, nacionalnim, regionalnim i lokalnim nivoima.“

Član 33. propisuje Sprovođenje i nadzor nad sprovođenjem Konvencije na nacionalnom planu.

Vlada Crne Gore je na sjednici od 09. decembra 2021. donijela Odluku o formiranju Savjeta za prava lica sa invaliditetom.

U Izvještaju Specijalnog izvjestitelja UN-a o pravima osoba sa invaliditetom iz 2016. godine dat je sljedeći komentar: “Kao što je evidentno u procesu usvajanja CRPD-a, učešće osoba sa invaliditetom u javnom odlučivanju može imati ogroman uticaj na vladine akcije koje utiču na njih, što može dovesti do boljih odluka, s obzirom na to da su osobe sa invaliditetom najbolje pozicionirane da identifikuju svoje potrebe i najprikladnije politike za njihovo zadovoljavanje. Njihovo učešće osigurava da se politike i programi država osmisle na osnovu njihovih potreba i preferencija”.

Osobe sa invaliditetom suočavaju se sa brojnim preprekama u pogledu učešća koje uključuju

zakonska ograničenja, neadekvatnu dostupnost infrastrukture i informacija, nepoznavanje specifičnosti potreba osoba sa invaliditetom, nedostatak pomoćnih sredstava i postojanje negativnih stereotipa i stigme u društvu. Kao rezultat toga, osobe sa invaliditetom su često i dalje izložene riziku da budu marginalizovane u javnom životu i manje zastupljene na izbornim pozicijama i u procesima donošenja odluka. Uprkos evoluciji međunarodnog prava, i dalje postoji jaz između stvarne situacije osoba sa invaliditetom i primjene načela sadržanih u CRPD-u.

2.2 PRAVNI OKVIR CRNE GORE

USTAV CRNE GORE

Ustav Crne Gore članom 68 garantuje posebnu zaštitu lica sa invaliditetom, uz garanciju ravnopravnosti i bezbjednosti svih građana.

ZAKON O ZABRANI DISKRIMINACIJE

Članom 2 Zakona o zabrani diskriminacije zabranjen je svaki oblik diskriminacije, po bilo kom osnovu.

Shodno ovom članu, **diskriminacija** je svako pravno ili faktičko pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje postupanja prema jednom licu, odnosno grupi lica u odnosu na druga lica, kao i isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva nekom licu u odnosu na druga lica, koje se zasniva na rasi, boji kože, nacionalnoj pripadnosti, društvenom ili etničkom porijeklu, vezi sa nekim manjinskim narodom ili manjinskom nacionalnom zajednicom, jeziku, vjeri ili uvjerenju, političkom ili drugom mišljenju, polu, promjeni pola, rodnom identitetu, seksualnoj orijentaciji i/ili interseksualnim karakteristikama, zdravstvenom stanju, **invaliditetu**, starosnoj dobi, imovnom stanju, bračnom ili porodičnom stanju, pripadnosti grupi ili pretpostavci o pripadnosti grupi, političkoj partiji ili drugoj organizaciji, kao i drugim ličnim svojstvima.

Neposredna diskriminacija postoji ako se aktom, radnjom ili nečinjenjem lice ili grupa lica, u istoj ili sličnoj situaciji, dovode ili su dovedeni, odnosno mogu biti dovedeni u nejednak položaj u odnosu na drugo lice ili grupu lica po nekom od osnova iz stava 2 ovog člana.

Posredna diskriminacija postoji ako prividno neutralna odredba zakona, drugog propisa ili drugog akta, kriterijum ili praksa dovodi ili bi mogla dovesti lice ili grupu lica u nejednak položaj u odnosu na druga lica ili grupu lica, po nekom od osnova iz stava 2 ovog člana, osim ako je ta odredba, kriterijum ili praksa objektivno i razumno opravdana zakonitim ciljem, uz upotrebu sredstava koja su primjerena i neophodna za postizanje cilja, odnosno u prihvatljivo srazmjernom odnosu sa ciljem koji se želi postići.

Članom 10, ograničavanje ili onemogućavanje korišćenja objekata i površina u javnoj upotrebi licu ili grupi lica... smatra se diskriminacijom.

Pravo na korišćenje objekata i površina u javnoj upotrebi može biti ograničeno samo u skladu sa zakonom.

Shodno članu 18, nedostupnost prilaza objektima i površinama u javnoj upotrebi licima smanjene pokretljivosti i licima sa invaliditetom, odnosno onemogućavanje, ograničavanje ili otežavanje korišćenja navedenih objekata, na način koji nije nesrazmjern teret za pravno ili fizičko lice koje je dužno da to omogući, smatra se diskriminacijom u smislu člana 2 ovog zakona.

Diskriminacija lica sa invaliditetom postoji i u slučaju kad nijesu preduzete posebne mjere za otklanjanje ograničenja, odnosno nejednakog položaja u kojem se ta lica nalaze.

ZAKON O ZABRANI DISKRIMINACIJE LICA SA INVALIDITETOM

Ovim zakonom uređuje se zabrana i zaštita od diskriminacije lica sa invaliditetom, kao i promocija jednakosti tih lica sa drugim licima.

Članom 2 Zakona o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom, zabranjena je diskriminacija lica sa invaliditetom i grupe lica sa invaliditetom po bilo kom osnovu, kao i svaki oblik diskriminacije po osnovu invaliditeta, u javnom i privatnom sektoru.

Lice sa invaliditetom je lice koje ima dugoročno fizičko, mentalno, intelektualno ili senzorno oštećenje, koje u sadejstvu sa različitim barijerama može otežati puno i efektivno učešće tog lica u društvu na osnovu jednakosti sa drugima.

Grupa lica sa invaliditetom predstavlja više lica sa invaliditetom koji su u istoj situaciji, istovremeno izloženi diskriminaciji od strane istog lica, kao i više lica sa invaliditetom izloženi istom obliku diskriminacije od strane istog lica u različitim situacijama.

Ovaj zakon se zasniva na sljedećim načelima:

- 1) poštovanje ljudskih prava i dostojanstvo;
- 2) ostvarivanje prava na donošenje sopstvenih odluka i samostalnost;
- 3) puno i efektivno učešće i uključenost u sve oblasti društvenog života;
- 4) uključivanje u sve procese u kojima se odlučuje o njegovim pravima i obavezama;
- 5) jednakost u ostvarivanju prava i obaveza sa drugim licima; i
- 6) poštovanje i uvažavanje različitosti u svim oblastima života.

Diskriminacija po osnovu invaliditeta je svako pravno ili faktičko, neposredno ili posredno, namjerno ili nenamjerno pravljenje razlike ili nejednako postupanje, odnosno propuštanje postupanja prema jednom licu, odnosno grupi lica sa invaliditetom u odnosu na druga lica, kao i isključivanje, ograničavanje ili davanje prvenstva nekom licu u odnosu na lice sa invaliditetom, zbog kojeg se licu sa invaliditetom otežava ili negira priznavanje, uživanje ili ostvarivanje ljudskih prava i sloboda u političkom, obrazovnom, ekonomskom, socijalnom, kulturnom, sportskom, građanskom i drugim oblastima javnog i privatnog života.

Diskriminacijom po osnovu invaliditeta smatra se i pozivanje, pomaganje, podsticanje ili podstrekavanje, davanje instrukcija, uznemiravanje, kao i najavljena mogućnost da određeno lice ili grupa lica sa invaliditetom budu izloženi diskriminaciji.

Shodno ovom zakonu, državni organi, organi državne uprave, organi jedinica lokalne samouprave, javna preduzeća i druga pravna lica koja vrše javna ovlašćenja (u daljem tekstu: organi), kao i druga pravna i fizička lica, u okviru svojih nadležnosti i ovlašćenja, dužni su da donose, odnosno uvode i sprovode propise i posebne mjere, koji su usmjereni na stvaranje uslova za ostvarivanje ravnopravnosti i zaštite lica sa invaliditetom, koja su po bilo kom osnovu u nejednakom položaju u odnosu na druga lica.

Propisi i posebne mjere se donose, odnosno preduzimaju u oblasti: uređenja prostora i izgradnje objekata, informisanja, saobraćaja, vaspitanja i obrazovanja, zapošljavanja, rada, zdravlja, socijalne zaštite, kulture, javnog i političkog djelovanja, kao i u drugim oblastima društvenog života u kojima postoje razlozi za njihovo donošenje, odnosno uvođenje u smislu stava 1 ovog člana.

Kao i shodno Zakonu o zaštiti od diskriminacije, neobezbjeđivanje uslova za nesmetan pristup, kretanje, boravak i rad u objektima u javnoj upotrebi i u prostorima i površinama javne namjene licu ili grupi lica sa invaliditetom u skladu sa propisima kojima se propisuje uređenje prostora i izgradnja objekata, smatra se diskriminacijom po osnovu invaliditeta.

Diskriminacija u oblasti političkog i javnog života je definisana članom 25 ovog Zakona:

Diskriminacijom po osnovu invaliditeta u oblasti političkog i javnog života smatra se:

- 1) uskraćivanje, ograničavanje ili otežavanje ostvarivanja prava na biračko pravo licu ili grupi lica sa invaliditetom u smislu propisa kojima se uređuje izbor odbornika i poslanika;
- 2) uskraćivanje prava na samostalno glasanje ili glasanje uz pomoć asistenta licu ili grupi lica sa invaliditetom, na zahtjev i po izboru lica ili grupe lica sa invaliditetom;
- 3) onemogućavanje, ograničavanje ili otežavanje pristupa, kretanja, boravka i rada u prostorijama političkih partija;
- 4) uskraćivanje ili ograničavanje prava na kandidovanje, imenovanje i izbor na javnu funkciju licu sa invaliditetom ako se ta prava u istoj ili sličnoj situaciji ne uskraćuju ili ne ograničavaju drugim licima;
- 5) nepreduzimanje i nesprovođenje propisa i mjera organa iz člana 5 stav 1 ovog zakona za stvaranje uslova za puno i efektivno učešće lica sa invaliditetom u vršenju javnih funkcija;
- 6) odbijanje zahtjeva i utvrđivanje posebnih uslova za učlanjenje lica ili grupe lica sa invaliditetom u nevladine organizacije; i
- 7) uskraćivanje ili ograničavanje prava licu sa invaliditetom da bira i bude biran u organe upravljanja javnih ustanova, nevladinih organizacija i drugih institucija, kao i da efikasno obavlja dužnosti i javne funkcije na svim nivoima vlasti uz pomoć tehnologija za pomoć licima sa invaliditetom.

Zakon o izboru odbornika i poslanika u čl. 2 propisuje da odbornike i poslanike biraju i pravo da budu birani za odbornika i poslanika imaju građani koji imaju crnogorsko državljanstvo i koji su upisani u birački spisak u skladu sa zakonom kojim se uređuje birački spisak, na osnovu opšteg i jednakog biračkog prava, na slobodnim i neposrednim izborima, tajnim glasanjem, u skladu sa ovim zakonom. Pravo da bira i da bude biran za poslanika (i odbornika) ima birač koji je navršio 18 godina života, koji je poslovno sposoban i koji ima prebivalište u Crnoj Gori najmanje dvije godine prije dana održavanja izbora.

Analiza usklađenosti zakonodavstva sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom pokazuje da je "Opšta je ocjena da je u ovoj oblasti zakonodavstvo Crne Gore djelimično usklađeno sa standardima Zakona i Konvencije". Zakon o izboru odbornika i poslanika je djelimično usklađen sa standardima Zakona i Konvencije.

Preporuke iz Analize usklađenosti zakonodavstva u Crnoj Gori sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom: "Odredbe Zakona o izboru odbornika i poslanika koje se odnose na biračko pravo opterećene su pravnim režimom lišenja poslovne sposobnosti. Nakon izmjena ovog pravnog režima, u skladu sa standardima Konvencije, potrebno je takođe pristupiti i izmjenama relevantnih odredbi navedena dva zakona u ovoj oblasti."

Strategija za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti za period 2017-2021 godine predviđa sljedeće strateške mjere u ovoj oblasti:

- Obezbjediti implementaciju preporuka utvrdjenih Analizom usklađenosti zakonodavstva u Crnoj Gori sa Zakonom o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom
- Omogućiti svim licima sa invaliditetom jednake mogućnosti u izbornim aktivnostima;
- Omogućiti uslove za elektronsko glasanje

Stoga, u akcinom planu Strategija predlaže:

- Kampanje za podizanje svijesti o uključivanju lica sa invaliditetom u politički život
- Edukacije za predstavnike/ce političkih partija/medija i lica sa invaliditetom
- Okrugli sto pod nazivom „Učešće lica sa invaliditetom u političkom i javnom životu, bez diskriminacije“

III REZULTATI ISTRAŽIVANJA

U okviru ovog projekta sprovedeno je istraživanje mišljenja OSI o oblicima diskriminacije po osnovu invaliditeta, koje su iskusile u oblasti učešća u političkom i javnom životu. U istraživanju je učestvovalo 90 OSI iz 8 crnogorskih gradova. Istraživanje se sprovodilo putem individualnih upitnika, koje su sprovodile tri anketarke, koje su za to prošle odgovarajuću obuku.

Sva pitanja su se odnosila na period u posljednjih pet godina, s obzirom da je Zakon o zabrani diskriminacije lica sa invaliditetom upravo na snazi od avgusta 2015. godine.

Upitnik se sastojao od 15 pitanja, na koja su ispitanici mogli dati jedan, ili u nekim slučajevima više odgovora.

Na pojedina pitanja, traženo je da ispitanici obrazlože svoj odgovor.

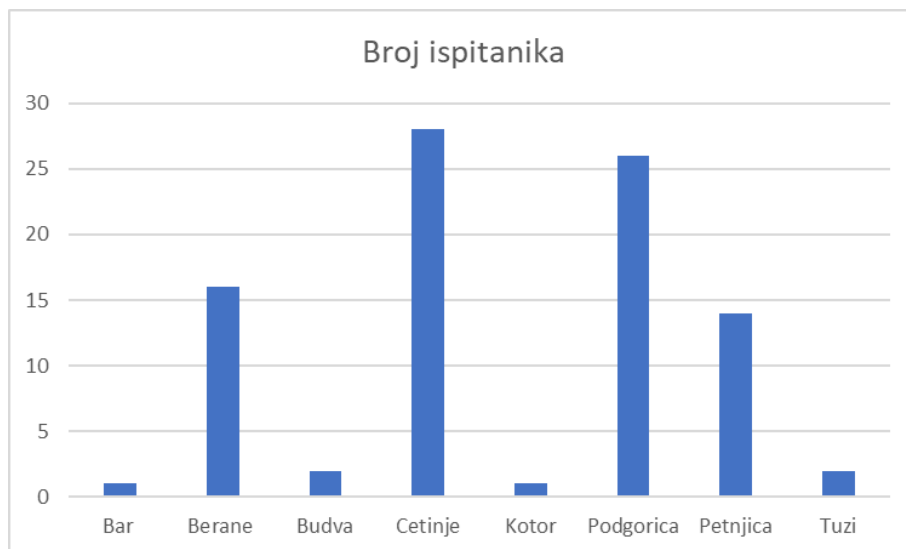
PITANJA I ANALIZA ODGOVORA

1. Pitanje

Opština stanovanja

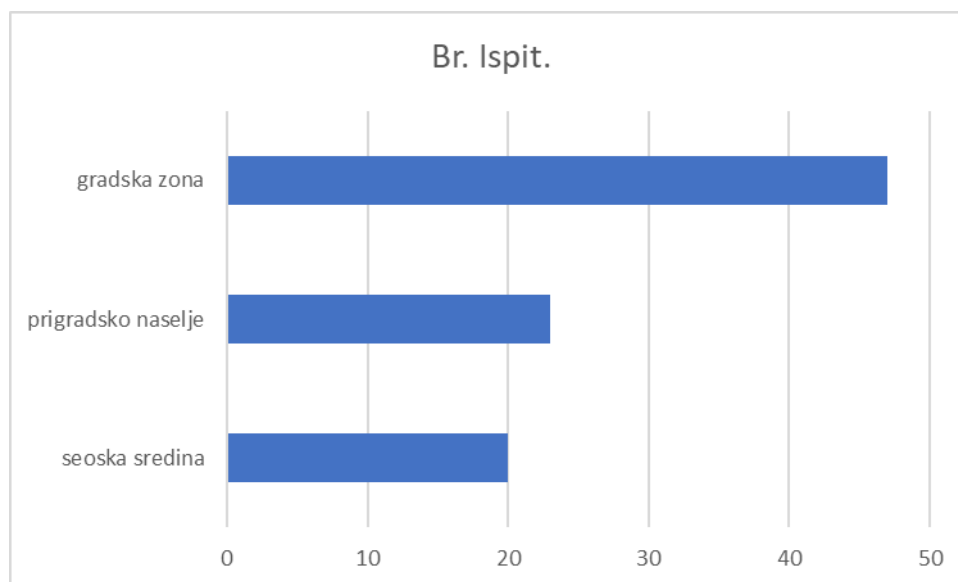
Cetinje	28
Podgorica	26
Berane	16
Petnjica	14
Budva	2
Tuzi	2
Kotor	1
Bar	1

Najveći broj ispitanika je bio sa Cetinja, njih 28 (31,11%), dok je samo po jedan ispitanik bio iz Kotora i Bara (po 1,11% od ukupnog broja ispitanih).

2. Mjesto stanovanja, odnosno mjesto u kojem ostvarujete biračko pravo pripada:

- a) seoskoj sredini **20**
- b) prigradskom naselju **23**
- c) gradskoj zoni **47**

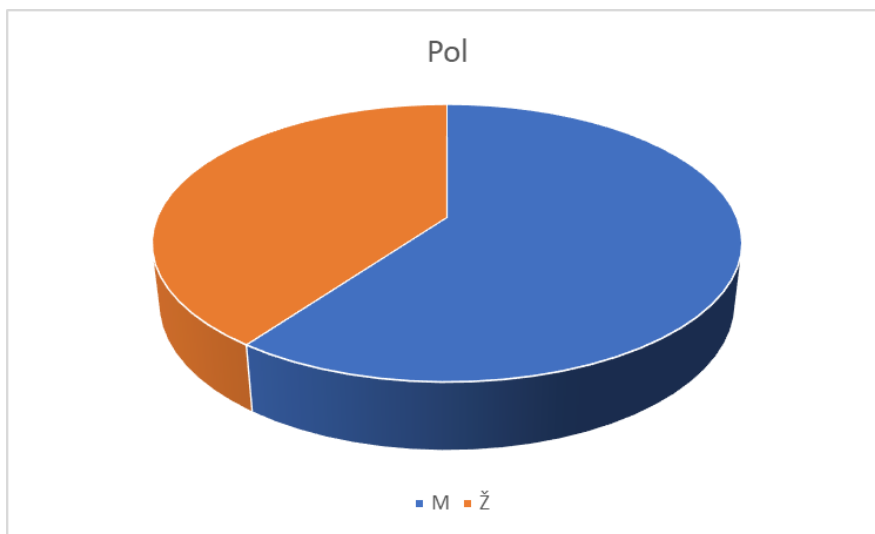
Od ukupnog broja ispitanika, njih 52,22 % stanuje u gradskoj sredini, dok samo njih 22,22 % živi na selu.

3. Pitanje

Pol: M Ž

Pol	Broj ispitanika
M	54
Ž	36

Struktura uzorka po polu je bila **60 % muških ispitanika i 40% ispitanica.**

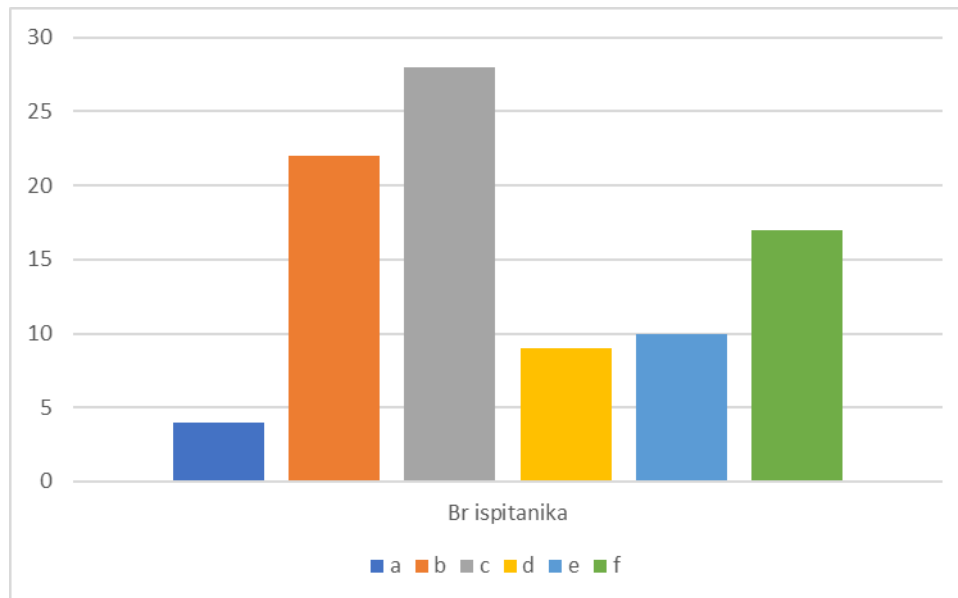
4. Pitanje

Godine starosti:

- a. 18 – 24
- b. 25 – 30
- c. 31 – 45
- d. 46 – 55
- e. 56 – 67
- f. 67 i više

Godine	Br ispitanika
a	4
b	22
c	28
d	9
e	10
f	17

Ispitanici 18-24 godine su činili 4,44 % uzorka, OSI starosti 25-30 godina su činile 24,44 % uzorka, OSI starosti 31-45 godina su činile 31,11%, OSI starosti 46-55 godina su činile 10% uzorka, OSI starosti 56-67 činile 11,11%, dok su OSI starosti iznad 67 godina činili 18,88% uzorka.

5. Pitanje

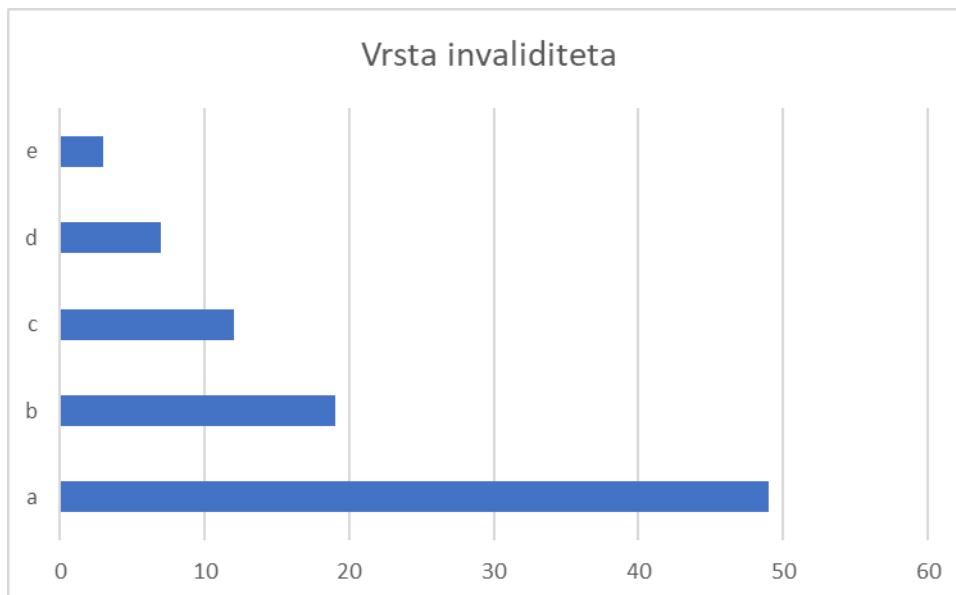
Vrsta invaliditeta:

- a. **Fizički invaliditet**
- b. **Oštećenje vida**
- c. **Oštećenje sluha i /ili govora**
- d. **Intelektualni invaliditet**
- e. **Mentalni(psihički/duševni invaliditet)**

invaliditeta	
a	49
b	19
c	12
d	7
e	3

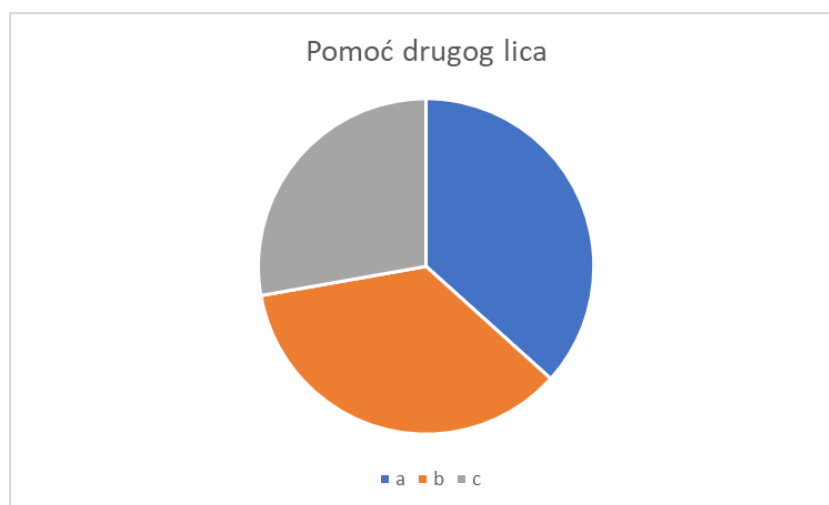
Vrsta	Br ispitanika
-------	---------------

U istraživanju su u najvećem procentu učestvovali OSI sa fizičkim invaliditetom (54,44%), 21,11% OSI je imalo oštećenje vida, 13,33% oštećenje sluha i/ili govora, 7,77% ispitanika imalo je intelektualni invaliditet, dok je 3,33% ispitanika bilo sa mentalnim invaliditetom.

6. Potrebna vam je pomoć drugog lica u zadovoljavanju svakodnevnih potreba:

a) trebam pomoć drugog lica	33
b) samo u rijetkim situacijama trebam pomoć drugog lica	32
c) ne trebam pomoć drugog lica	25

36,66 % ispitanika treba pomoć drugog lica u zadovoljavanju svakodnevnih potreba, dok njih 27,77% kaže da im ta vrsta pomoći ne treba.

7. Da li izlazite na izbore :

a) da	72
b) ne	18

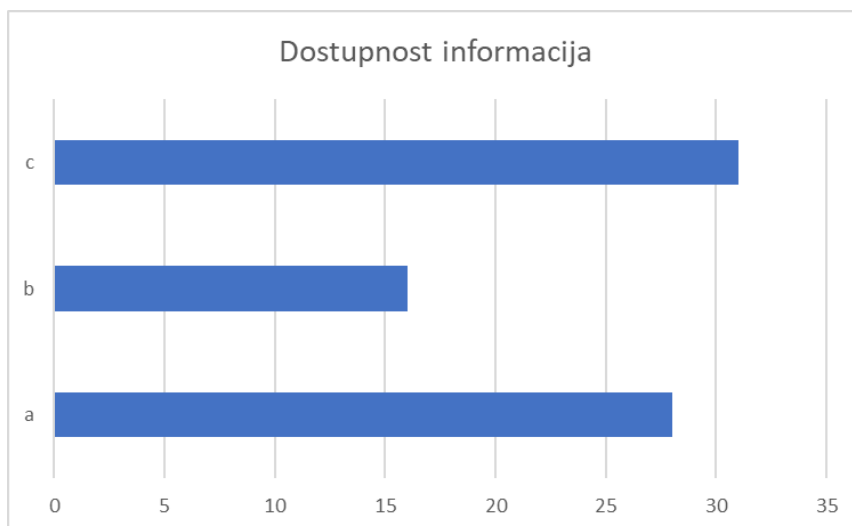
Najveći broj ispitanika njih 80% je izjavilo da izlazi na izbore, dok se mali broj njih, 20% izjasnilo da ne izlazi.

8. Da li ste mogli dobiti adekvatne informacije u vezi sa načinom glasanja, na izbornom mjestu ili prije odlaska na izbornu mjesto, prilagođene Vašim potrebama (informacije dostupne slijepim i slabovidim licima, gluvim i nagluvim i sl.)?

a)	Da	28
b)	Ne	16
c)	Djelimično	31

Napomena: od ukupnog broja ispitanika, njih 75 je dalo odgovor. Kako je na prethodno pitanje pozitivno odgovorilo njih 72, a još 3 osobe su dale odgovor na ovo, osmo pitanje, pretpostavka je da su iste odgovor dale misleći da su kroz medije dobile neke informacije o načinu glasanja.

Najveći broj ispitanika, od onih koji su dali odgovor (75), 41,33%, je navelo da su djelimično dobili adekvatne informacije u vezi sa glasanjem, dok je njih 21,33% izjavilo da nisu dobili adekvatne informacije.

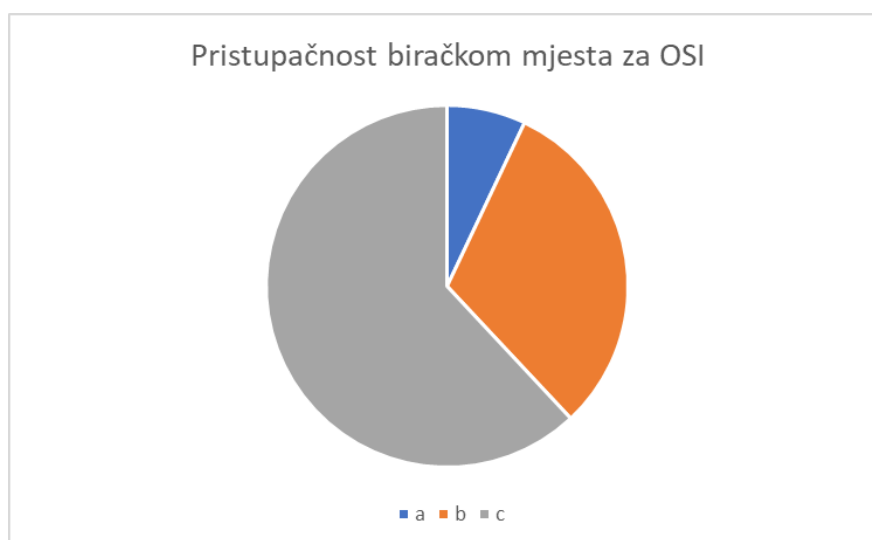
9. Da li je biračko mjesto bilo pristupačno za osobe sa invaliditetom (pristupna rampa, lift za osi, taktilne staze i sl.)

- a) da **5**
- b) djelimično, šta: **22**
- c) ne **44**

Napomena: Od ukupnog broja ispitanika, njih 71 je odgovorilo na ovo pitanje.

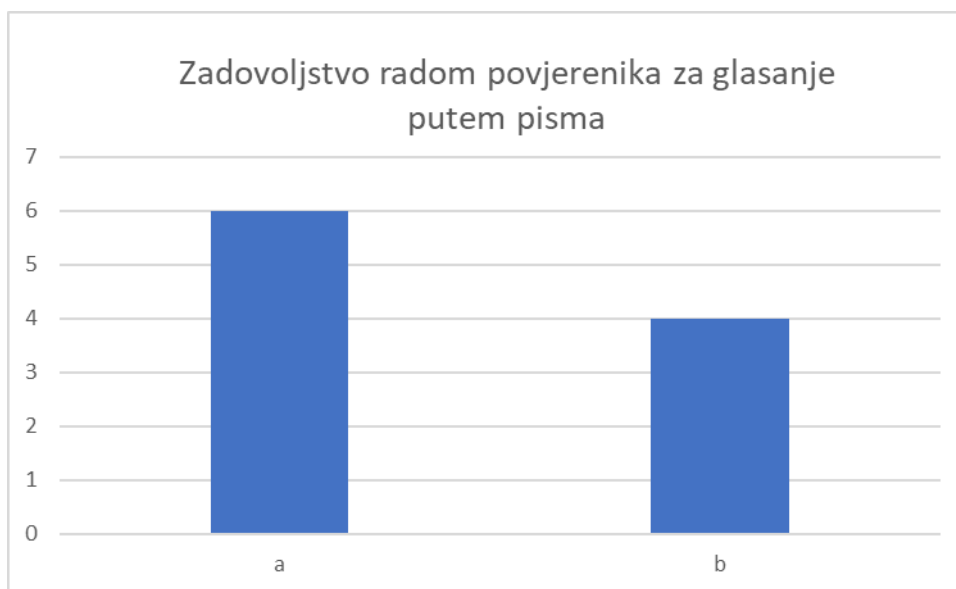
Najveći broj ispitanika je izjavilo da biračka mjesta nisu pristupačna za OSI, dok je samo njih 7,04% izjavilo da jesu.

Njih 30,98% je izjavilo da su biračka mjesta djelimično pristupačna, a kao odgovore su naveli: *da ima pristupna rampa; bila je rampa, ali bez taktilnih staza, postoji lift, ali nije prilagođen osobama sa invaliditetom; sve je ravno; ravan prilaz biračkom mjestu, u prizemlju je, ima pristupna rampa, ali sa velikim nagibom.*

10. Ako ste glasali putem pisma da li ste zadovoljni postupkom povjerenika za glasanje putem pisma

- a) da **6**
b) ne **4**

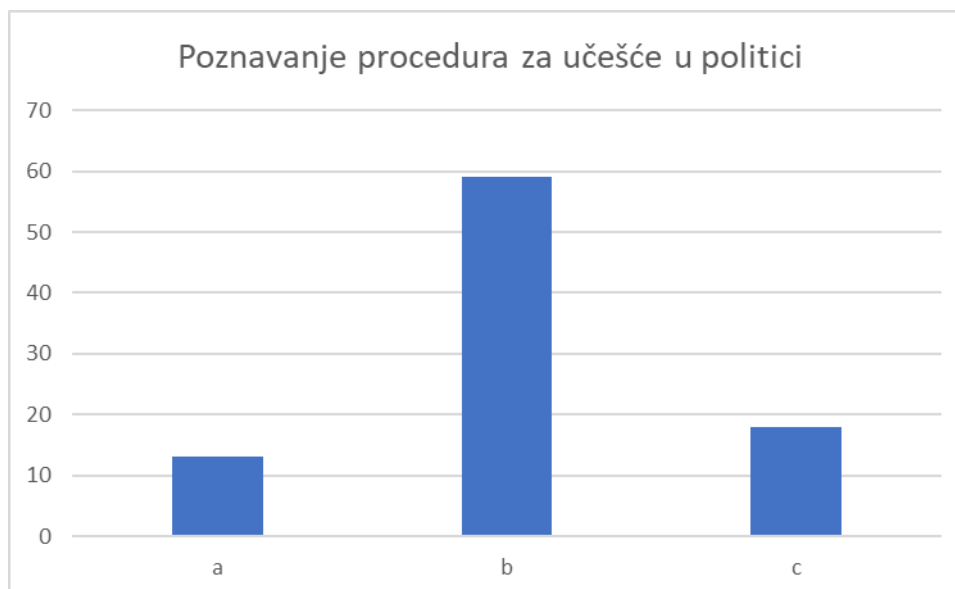
Najveći broj ispitanika koji su dali odgovor, njih 60% je zadovoljno radom povjerenika, i oni su dali sljedeće komentare: *Zadovoljan sam; zadovoljna sam; Nisu žurili, uputili su me u način glasanja; Povjerenici su mi pružili potrebne informacije, povjerenici su profesionalno obavili svoj posao; 3 povjerenika su bila prisutna, glasala sam svojevrijedno, uz njihovu pomoć o načinu na koji se glasa.*

Njih 40% nije bilo zadovoljno, a kao odgovore su dali: *povjerenici lobiraju tokom glasanja putem pisma; agituju za svoju partiju; neljubazni su.*

11. Da li ste upoznati sa mogućnostima i načinom kandidovanja građana na funkcije vlasti

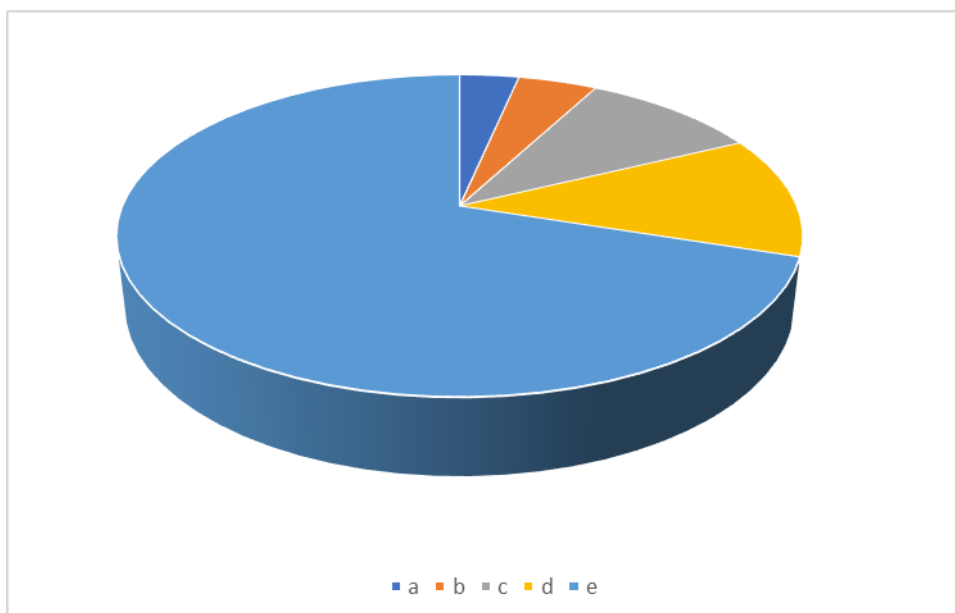
- a) upoznat/a sam 13
b) nisam upoznat/a 59
c) djelimično sam upoznat/a 18

Najveći dio ispitanika, njih 65,55% nije upoznato sa mogućnostima i načinom kandidovanja građana na funkcije vlasti, do je samo njih 14,44% odgovorilo da je njima to poznato.

12. Da li ste se ikad kandidovali ili pokušavali da se kandidujete za neku od funkcija vlasti ili vam je poznato da je neka druga osoba sa invaliditetom to pokušala i uspjela ?

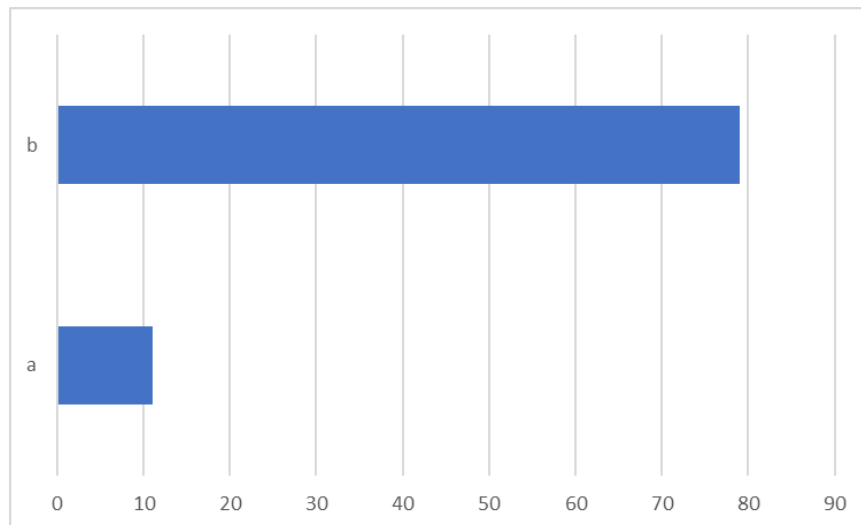
a) pokušavao /la sam i uspio/la sam	3
b) pokušavao / la sam i nisam uspio /la	4
c) druga osoba sa invaliditetom je pokušavala i uspjela	9
d) druga osoba sa invaliditetom je pokušavala i nije uspjela	11
e) nisam pokušavao / la niti poznajem drugu osobu sa invaliditetom koja je pokušavala	63

Čak 70% ispitanika nije pokušavao/la niti poznaje drugu osobu sa invaliditetom koja je pokušala da se kandiduje za neku od funkcija vlasti, dok je samo njih 3,33% pokušalo i uspjelo u tome. 4,44% ispitanika je izjavilo da je pokušalo, ali da nije uspjelo da se kandiduje za neku od funkcija vlasti.

13. Da li ste ikada bili članovi izbornih komisija, biračkih odbora ili u ulozi izbornih posmatrača

- a) da 11
- b) ne 79

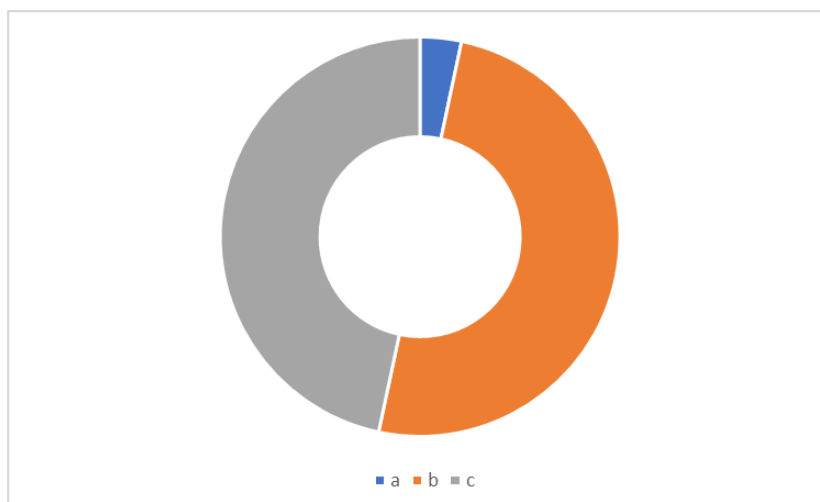

Najveći dio ispitanika, njih 87,77% nikad nije bio član izbornih komisija, biračkih odbora niti u ulozi izbornih posmatrača.

14. Da li ste vi ili neka druga vama poznata osoba sa invaliditetom koristili mogućnost prigovora zbog povrede biračkog prava?

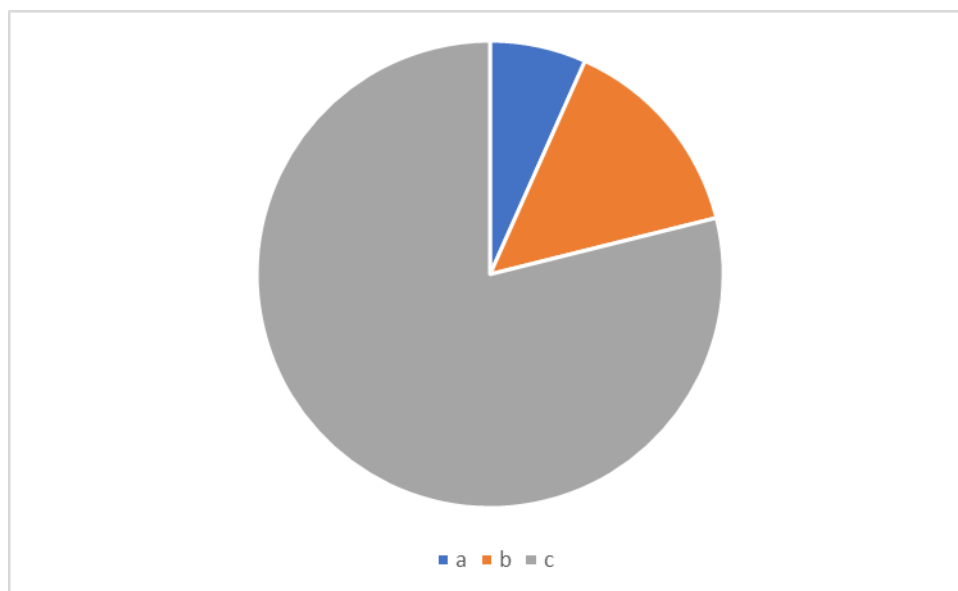
- a) da 3
- b) ne 45
- c) nije mi poznata ta mogućnost 42

Polovina ispitanika, njih 50% nije koristila mogućnost prigovora zbog povrede biračkog prava, dok njih 46,66% čak ni ne zna za tu mogućnost. Samo njih 3,33% je iskoristilo to pravo.

15. Da li ste član neke političke partije?

- a) da, aktivan sam član/ica =6
- b) da, pasivan sam član/ica =13
- c) ne = 71

Najveći dio ispitanika, njih 78,88% nije član neke političke partije, dok je ostalih oko 21% član, od čega su njih samo 6,66% aktivni članovi, a njih 14,44% su pasivni članovi partija.

IV ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Na osnovu analize odgovora datih na ovaj Uputnik, može se izvesti nekoliko zaključaka, kao i preporuka, koje će stvoriti preduslove za ravnopravno učešće osoba sa invaliditetom u političkom i javnom životu Crne Gore.

ZAKLJUČCI

Najveći dio ispitanika, njih oko 54%, imaju fizički invaliditet, i odgovor na pitanje o **pristupačnosti** biračkih mjesta, na koje je većina onih koji izlaze na izbore, njih 61%, izjavila da ista nisu pristupačna za OSI, dovoljno govori o problemu sa kojim se suočavaju OSI, kada je u pitanju učešće osoba sa invaliditetom u političkom i javnom životu Crne Gore.

Kada se uzme u obzir podatak da su njih 73% izjavili da im je u potpunosti ili djelimično potrebna pomoć drugog lica u zadovoljavanju svakodnevnih potreba, može se zaključiti da je jako važno stvoriti uslove da su biračka mjesta u potpunosti dostupna i pristupačna OSI.

Druga važna komponenta učešća u političkom javnom životu OSI jeste i **dostupnost informacija** u vezi sa načinom glasanja, na izbornom mjestu ili prije odlaska na izbornu mjesto, koje su adekvatno prilagođene potrebama OSI sa različitim vrstama invaliditeta (informacije dostupne slijepim i slabovidim licima, gluvi i nagluvi i sl). Na ovo pitanje je 21% ispitanika izjavilo da informacije nisu dostupne u adekvatnoj formi, ili da su samo djelimično dostupne (41,33%).

Samo je 10% ispitanika glasalo putem pisma, a od tog broja, 40% njih nije bilo zadovoljno tom prilikom. To ukazuje na potrebu stvaranja uslova za tajnost glasanja.

Kada je riječ o **direktnom učešću u politici OSI**, bilo da je u pitanju njihova kandidatura za neku od funkcija vlasti, učešće u radu izbornih komisija, biračkih odbora ili u ulozi izbornih posmatrača, ili članstvo u nekoj od političkih partija, uočava se da su OSI vrlo rijetko direktno uključeni.

Poznavanje prava u ovoj oblasti i mogućnost ulaganja prigovora je takođe rijetko kada su u pitanju OSI. Polovina ispitanika, njih 50% nije koristila mogućnost prigovora zbog povrede biračkog prava, dok njih 46,66% čak ni ne zna za tu mogućnost. Samo njih 3,33% je iskoristilo to pravo.

PREPORUKE

- Puno i djelotvorno učešće osoba sa invaliditetom u izbornom procesu treba biti u fokusu djelovanja državnih i lokalnih vlasti u Crnoj Gori, što odražava pravo na opšte i jednako pravo glasa. **Jednakost i nediskriminacija** su osnovni principi izbornog i političkog učešća osoba sa invaliditetom.

- Osobe sa invaliditetom ne treba smatrati homogenom grupom. Osobe sa različitim vrstama invaliditeta imaju različite potrebe i mogu trebati različite oblike pomoći i podrške. Stoga, važno je da se prilikom donošenja/izmjena zakona i drugih relevantnih pravnih akata i o tome vodi računa.
- Organizacije osoba sa invaliditetom trebaju biti detaljno konsultovane i aktivno uključene u izradu i implementaciju relevantnog zakonodavstva i politika.
- Osoblje u izornoj administraciji na svim nivoima treba obučiti kako bi se podržalo učešće osoba sa invaliditetom u izbornom procesu.
- Nije prihvatljivo oduzimanje i / ili ograničavanje prava glasa ili kandidovanja na osnovu bilo koje vrste invaliditeta, uključujući intelektualne ili psihosocijalne smetnje.
- Podrška u donošenju odluka znači da osoba može dobiti neophodnu pomoć u donošenju određenih odluka u životu, uključujući i odluku prilikom ostvarivanja prava glasa. Takvi mehanizmi trebaju zamijeniti mehanizme zamjenskog donošenja odluka, čime se osobama sa invaliditetom pruža neophodna podrška u ostvarenju njihovih izbornih i političkih prava bez nepotrebnog ograničenja.
- Ključne izborne informacije trebaju biti dostupne u višestrukim, pristupačnim formatima, što može uključivati Brajevo pismo, krupnu štampu, audio zapise, lako razumljive verzije i znakovni jezik. Ovo uključuje informacije o tome kako učestvovati na izborima, kako podnijeti prigovore, tužbe i žalbe, rezultate i ažurne informacije izborne administracije.
- Predizborna kampanja bi trebala biti dostupna osobama sa svim vrstama invaliditeta. Potrebno je uložiti napore kako bi se osiguralo da događaji tokom kampanje i izborni materijali budu dostupni svima.
- Mediji, posebno javni servis, treba da obezbijede jednak pristup informacijama i jednake mogućnosti za slanje poruka osobama sa invaliditetom.
- Svi birački procesi trebaju biti pristupačni osobama sa invaliditetom. To zahtijeva “univerzalni dizajn”, pomoću koga su okruženja i usluge proaktivno kreirani da ih koriste svi ljudi, u najvećoj mogućoj mjeri, bez potrebe za prilagođavanjem. To također zahtijeva da se napravi “razumno prilagođavanje” za specifične potrebe koje nisu obuhvaćene univerzalnim dizajnom, kako bi se osiguralo da osobe sa invaliditetom mogu ostvariti svoja prava na ravnopravnoj osnovi s drugima.
- Kandidati sa invaliditetom moraju biti u mogućnosti da vode kampanju, da bi imali jednake mogućnosti da se takmiče na izborima.
- Osobe sa invaliditetom bi trebale biti u mogućnosti glasati bez pomoći, ili uz pomoć osobe po njihovom izboru, tajno i na redovnom biračkom mjestu. Samo ako to nije moguće, treba razmotriti alternativne metode glasanja, kao što su mobilno glasanje ili glasanje putem pošte. Alternativne metode ne treba promovisati kao zamjenu za poboljšanje pristupa na biračkim mjestima, a ako se koriste, treba uspostaviti adekvatne zaštitne mjere.

- Na dan izbora, posmatrači bi trebali razmotriti jesu li informacije dostupne u više formata, jesu li biračka mjesta fizički dostupna, jesu li dostupni pomoćni alati i može li birač izabrati ko će mu pomoći. Fizički pristup znači da birači sa invaliditetom mogu da uđu na biračko mjesto bez pomoći, da lako mogu da manevrišu kroz cijelo biračko mjesto i da mogu da popune i ubace glasački listić tajno i sa dostojanstvom. Pomoćni alati mogu uključivati taktilne vodiče za glasanje, vodiče za glasanje na Brajevom pismu i povećala.

Na osnovu svega prethodno izrečenog, može se konstatovati da je neophodno da birači sa invaliditetom razumiju izborni proces, prate šta se dešava u vezi sa izborima i da imaju mogućnost da podnesu prigovor/tužbu ukoliko je to potrebno.